

Yangi texnologiyalarni qo'llab quvvatlash va ishsizlik sonini kamaytirish

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Xaydarova Xushriyabonu Rustam qizi

ANNOTATSIYA: *Yangi texnologiyalar kiritilishi bilan keyingi 5 yil ichida 40 foiz xodimlar qayta malakalashdan o'tishiga to'g'ri keladi. Kompaniyalar o'z xodimlarini qayta malakalashiga katta mablag' sarflashiga to'g'ri keladi. Biroq ish beruvchilarning aksariyati bu jarayonning xarajatlar va keyin beradigan samara nuqtayi nazaridan samarali ekanini anglashmoqda.*

KALIT SO'ZLAR: *Yangi texnologiyalar kiritilishi, Innovatsion rivojlanish, innovatsion ekotizim, ilg'or xorijiy tajribalar, innovatsiya-kapital-innovatsiya.*

Texnologiyalar dunyoni va mehnat bozorini o'zgartirmoqda. Yangi texnologiyalar dunyoda 85 mln kishini ishsiz qoldirishi mumkin. Biroq keyingi 5 yil ichida texnologiyalar rivojlanishi hisobiga maxsus malakalarni talab qiluvchi yangi ish o'rinlari paydo bo'lishi [mumkin](#). Dunyoning 26 ta davlatida 2025 yilgacha yangi texnologiyalar tatbiq qilinishi sababli 85 mln kishi ishsiz qolishi mumkin. Shu bilan birga yangi texnologiya va algoritmlar tatbiq qilinishi hisobiga shu davr ichida 97 mlnta yangi ish o'rne paydo bo'lishi mumkin. Bundan Jahon iqtisodiy forumining The Future of Jobs 2020 (Ish o'rinlarining kelajagi 2020) deb nomlangan ma'ruzasi darak bermoqda. Ma'ruza forumning turli sohalarda faoliyat yurituvchi 300 ta yirik kompaniya boshqaruvchilari o'rtasida o'tkazgan so'rovnomasi asosida tuzilgan. Yuqoridagi raqamlar odamlar robot yoki maxsus dasturlar bilan shunchaki almashtirilishini anglatmaydi. Biroq inson va mashina mehnati nisbati o'zgaradi, ish beruvchilar ma'nan eskirgan vakansiyalarni faol ravishda yopib, davr talablariga javob bermaydigan xodimlarni ishdan bo'shata boshlaydilar. Shu bilan birga ish

o‘rinlari algoritmlar bilan birgalikda samarali ishlay oladigan odamlar hisobiga ko‘payadi. So‘rovnomada ishtirok etgan 42 foiz kompaniya 2025 yilgacha yangi texnologiyalar sababli ish o‘rinlarini qisqartirishni, 41 foizi maxsus ishlarni bajarish uchun pudratchilardan keng foydalanishni, 34 foizi ishchilar sonini ko‘paytirishni rejalashtirmoqda.

Yangi texnologiyalar kiritilishi bilan keyingi 5 yil ichida 40 foiz xodimlar qayta malakalashdan o‘tishiga to‘g‘ri keladi. Kompaniyalar o‘z xodimlarini qayta malakalashiga katta mablag‘ sarflashiga to‘g‘ri keladi. Biroq ish beruvchilarning aksariyati bu jarayonning xarajatlar va keyin beradigan samara nuqtayi nazaridan samarali ekanini anglashmoqda. Hisobotda ta’kidlanishicha, pandemiya davrida onlayn-o‘qishga talab 4 marta oshgan. Hozirda band bo‘lgan odamlar shaxsiy malakalarni oshirish uchun tobora ko‘proq onlayn-kurslar izlashmoqda. Ishsiz odamlar esa raqamli texnologiyalar, ma’lumotlar tahlili, informatika va axborot texnologiyalarini o‘rganishni ustuvor qo‘ymoqda.

Respublikada so‘nggi yillarda innovatsion faoliyat borasida olib borilayotgan islohotlar natijasida O‘zbekiston 2020-yilda Global innovatsion indeksi xalqaro reytingiga besh yillik tanaffusdan so‘ng, 2015-yilga nisbatan 29 pog‘onaga ko‘tarilgan holda qayta kiritildi.

Hozirda esa Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan 2022-2030-yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasi ishlab chiqildi va hozirda tegishli tashkilot, muassasalar bilan muhokama qilinmoqda. Ushbu strategiya O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilga qadar Global innovatsiya indeksida dastlabki rivojlangan yetakchi 50 davlat qatoridan o‘rin egallashida hozirga qadar amalga oshirilgan izchil islohotlarning mantiqiy davomi hisoblanadi.

Ilm-fan va innovatsion faoliyatni yanada rivojlantirish hamda kadrlar ilmiy salohiyatini mustahkamlashning qonuniy asoslarini belgilovchi 3 ta muhim hujjat – “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”, “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida” va “Ta’lim to‘g‘risida” qonunlar qabul qilindi.

Hozirda yurtimizda ilg'or xorijiy tajribalar asosida ilmiy- tadqiqot ishlariga davlat buyurtmasi mexanizmi joriy etildi. Yangi tartib sifatida, yakuniy mahsulot va moliyalashtirish hajmi aniq bo'lgan tematik loyihalarga davlat buyurtmasi muntazam ravishda e'lon qilinmoqda. Natijada raqobat muhiti shakllandi, doimiy grant mablag'larini olish imkoni yaratildi. 2017-yilga nisbatan bitta loyihani moliyalashtirish 3,5 barobarga oshdi hamda mablag'larning kamida 40 foizi ilmiy-tadqiqot faoliyatidagi zaruriy asbob-uskunalar, reagent va materiallar xaridiga yo'naltirildi.

Mamlakatda ilmiy hajmdor startap loyihalarini qo'llab-quvvatlashda g'oyadan iste'molchigacha bo'lgan barcha bosqichlarni qamrab olgan startap ekotizimi yo'lga qo'yildi. Ilk bor davlat grant mablag'lari hisobidan startap loyihalarni qo'llab-quvvatlash va moliyalashtirish tizimi shakllantirilib, umumiy qiymati 40,5 mlrd. so'mlik 48 ta startap loyiha moliyalashtirildi va raqobatbardosh yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish tashkil etildi.

Mamlakat iqtisodiyotiga ilmiy hajmdor yangi texnologiyalarni tezkor joriy qilish uchun texnologiyalar transferi amaliyotga kiritildi. Xorijdagi ilg'or texnologiyalar transferi asosida umumiy qiymati 3,3 mln. AQSH dollari bo'lgan investitsiya loyihalari amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga qadar innovatsion rivojlangan 50 ilg'or davlat qatoridan o'rin egallashida bozor talablariga moslashuvchan milliy infratuzilmaning rivojlantirilganligi, mamlakatning ilmiy salohiyati, ilmiy-tadqiqot faoliyatlari samaradorligi va ularning tijoratlashtirilish darajasi, ishlab chiqarish va xizmatlar sohalarida dastlabki xom ashyo mahsulotlaridan iste'molchigacha bo'lgan butun ta'minot zanjirining uzluksizligini ta'minlash talab qilinadi. Mamlakatning eksport salohiyatini oshirishda xalqaro sifat sertifikatiga ega korxonalar soni qoniqarli darajada emasligi, yangi ish o'rinlariga bo'lgan ehtiyojning o'ta yuqoriligi va aholi orasida kambag'allikni kamaytirish, o'sib kelayotgan yoshlarni va ishsiz ayollar qatlami bandligini ta'minlash, O'zbekistonda yuqorida qayd qilinganidek, yangi va barqaror

innovatsion ekotizimni rivojlantirish ilm-fan, texnologiya va innovatsiya tizimida yanada izchil islohotlar olib borish zarurligini ko'rsatmoqda.

Bosh maqsadga erishishda strategiyaning asosiy vazifalari sifatida ta'limning barcha bosqichlarida yaratuvchanlik, innovatsion tadbirkorlik va ratsionalizatorlik ko'nikmalarini rivojlantirish orqali innovatsion faoliyatni boshqarishda inson kapitalini yanada rivojlantirish belgilandi. Shuningdek, innovatsion infratuzilma subyektlari (texnoparklar, startap akseleratorlar, inkubatorlar va texnologiyalar transferi ofislari) tarmoqlarini tashkil etish orqali startap tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash infratuzilmasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Yangi turdagi mahsulotlar va innovatsion texnologiyalar yaratishning g'oyadan yakuniy iste'molchigacha bo'lgan kompleks tizimini ta'minlash orqali innovatsiyalarga bo'lgan talabni rag'batlantirish, innovatsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish orqali innovatsion faol korxonalar ulushini oshirish ham strategiyaning vazifalaridan hisoblanadi.

Inson kapitalini rivojlantirish bilan bir qatorda Innovatsion infratuzilma subyektlari (texnoparklar, startap akseleratorlar, inkubatorlar va texnologiyalar transferi ofislari) tarmoqlarini tashkil etish orqali startap tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash infratuzilmasini rivojlantirish ishlari ham olib boriladi.

Innovatsiyalarni joriy qilish va texnologiyalar transferi markazlari faoliyatini keng yo'lga qo'yish orqali istiqbolli innovatsion loyihalar, startap tashabbuslarga akseleratsiya, logistika va moliyalashtirish xizmatlari ko'rsatiladi. O'z navbatida, texnologiyalarni litsenziyalash markazlari ilmiy-tadqiqot institutlari, universitetlar va ishlab chiqarish o'rtasida yaqin hamkorlikni o'rnatish, intellektual mulkni sotish uchun litsenziya shartnomalarini tayyorlash, texnologiyaning iste'molchilari bozorini qidirishga yordam beradi.

Venchur, kraudfunding kabi startap tashabbuslar va loyihalarni moliyalashtirishning zamonaviy mexanizmlarini shakllantirish, "Bo'lajak olim", "Xakaton" tanlovlari, "Texnoveys" marafonlari kabi raqobat muhitiga

asoslangan soddalashtirilgan moliyalashtirish tadbirlarini kengaytirish bozorga yangi xizmatlar va mahsulotlar kirib kelishini ta'minlaydi. Hududiy innovatsiya markazlari va texnoparklarni malakali kadrlar bilan ta'minlab, innovatsiya markazlari uchun yagona boshqaruv tizimi yo'lga qo'yiladi.

Dunyo tajribasiga muvofiq innovatsion ekotizim o'zaro bog'liq bo'lgan "tubdan yangilovchi" (disruptive), "barqaror" (sustainable) va "samarador" (efficient) innovatsiyalardan tarkib topgan. "Tubdan yangilovchi" innovatsiyalar an'anaviylaridan mutlaqo farqli xususiyatlar va imkoniyatlarga ega bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarish yoki xizmat turlarini tashkil qilishdan iborat bo'lib, aksariyat hollarda katta mablag' talab qiladi. Biroq ko'plab yangi ish o'rinlarini yaratishga sabab bo'lishi bilan katta ahamiyat kasb etadi. "Barqaror" (sustainable) innovatsiyalar – tez o'zgaruvchan iste'mol bozorida "tubdan yangilovchi" innovatsiyalarning barqarorligini ta'minlash va muntazam tarzda takomillashtirib borishdan iborat bo'lib, yangi ish o'rinlarini yaratmaydi va katta mablag' talab qilmaydi ("tubdan yangilovchi" innovatsiya bozorini va xaridorini muqimlashtirib, jozibadorligini ta'minlab turadi). Ekotizimlar tashqi va ichki omillar bilan boshqariladi. [Iqlim](#), [tuproq](#) va topografiyani tashkil etuvchi asosiy material kabi tashqi omillar ekotizimning umumiy tuzilishini boshqaradi, lekin ekotizimning o'zi ta'sir qilmaydi. Ichki omillar, masalan, parchalanish, ildiz raqobati, soyalanish, buzilish, ketma-ketlik va mavjud turlar bilan boshqariladi. Resurs kiritishlari odatda tashqi jarayonlar tomonidan boshqarilsada, ekotizimda bu resurslarning mavjudligi ichki omillar bilan boshqariladi.

O'zbekistonda "tubdan yangilovchi" – "barqaror" – "samarador" innovatsiyalarning siklik munosabatlarini (ya'ni innovatsiyalarni) yaratish uchun innovatsiyaning o'zi kapital ishlashi – "innovatsiya-kapital-innovatsiya" davriyligini o'zida mujassam etgan yaxlit tizim mavjud emas va uning asosiy jarayonlari o'ta tarqoq shaklda qolib ketmoqda. Innovatsion ekotizim subyektlariga ana shunday siklik innovatsion ekotizimning mazmun-mohiyatini tushuntirish, o'qitish, faoliyat ko'rsatish uchun huquqiy-moliyaviy sharoitlar

yaratish hamda har bir bo'g'inning vazifa va majburiyatlarini belgilab berish 2030-yilgacha oldimizda turgan dolzarb vazifalardan biridir.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tishim zarurki: Hozirgi kunda ko'pgina davlatlarda ko'pchilik mehnatkash insonlar o'rnida robotlar ya'ni avtomatlashtirilgan yangi texnologiyalar ishlaydi. Bu albatta yaxshi qilingan ishlar sifatli, inson mehnatisiz va moliyaviy tarafdin anchagina mukammal ishlanadi. Bugungi kunda respublika hududlarining rivojlanishi tabiiy resurslardan ekstensiv darajada foydalanish hisobiga amalga oshirilmoqda. Mavjud tabiiy resurslar zaxirasi kamayishi xavfining oshib borayotgani, mamlakat yalpi ichki mahsulotida (YAIM) ilmiy hajmdor (innovatsion) mahsulotlar ulushini oshirishda jahonning yetakchi davlatlarining ilg'or tajribalarini o'zida mujassam etgan sanoat klasterlarni tashkil etish zaruratini tug'dirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // Xalq so'zi, 2017-yil 22-dekabr, №258 (6922)

2. Управление организацией: Учебник/ Под ред. Порчиева А.Г., Румянцевой З.П., Соломатина Н.А. — 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 1999.

3. Управление персоналом: Учебник для вузов/ Под ред. Кибанова А.Я. — М.: Экзамен, 2008.

4. Файоль А., Эмerson Т., Тейлор Ф., Форд Т. Управление — это наука искусство. — М.: Республика, 1992.

5. Фатхутдинов Р.А. Понятийный аппарат по менеджменту. — М.: АО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997.

6. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент. — М.: АО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2008.

7. Гулин В.Н. Информационный менеджмент: Учебный комплекс. — Минск: Современ, шк., 2009.